

№1

середа, 27 лютого 2002 року

... Збудував я, люди, храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний то Циганське Слово...

Лекса Мануш

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

КЕ АМАРЕ ЛАЧЕ АМАЛА, КО ЕҒЕНЕЛ АМАРІ ГАЗЕТА!

У період передвиборних баталій 2002 року ви знайомитеся із першим номером ромської народної газети "Романі Яг" - продовжувачки ідей, традицій, гарних справ її одноім'яної сестри, що упродовж двох літ виходила у Закарпатті як перша ромська народна газета.

Звіди - з центру Європи - долала дорогу в 98 таборів сіл і міст Закарпаття. І далі - в інші області та міста, райцентри, села і поселення, включаючи столицю нашої держави м. Київ, Ізмаїл, Черкаси, Харків, Львів, Самбір, Донецьк...

Чekali наше видання друзі в Росії, Білорусі, Молдові, Чехії, Словаччині, Угорщині, Польщі, Югославії, Австрії, Франції, Англії, США: Через Інтернет газету читали в українській і англійській версіях у 25 країнах.

Протягом двох років вийшли 42 номери "Романі Яг". Можемо говорити, що тисячі ромів і неромів стали нашими читачами. Журналісти, дописувачі на шпальтах газети порушували животрепетні проблеми, вона була для сотень ромів єдиною трибуною.

У серпні 2001 року закінчився грант фонду "Відродження" (фонд меценатів і філантропа

Джорджа Сороса), й газета припинила світ вихід. Наші читачі, добрі друзі першими забили тривогу, вважаючи, що видання здобуло собі ім'я, має жити далі, йти на відверту, безкомпромісну розмову з людьми.

Журналістському колективу, його численному читачському загалу, дописувачам приємно, що наші зусилля упродовж двох років виявилися винагородженими. У конкурсному змаганні виграли грант на видання загальноукраїнської ромської газети. Назва "Романі Яг" збереглася, але вже із статусом загальноукраїнської.

Ромам Закарпаття (як і інших регіонів) газета потрібна і є для них єдиним засобом захисту під час економічних негараздів, джерелом інформації, висвітлює життя людей у різних сферах діяльності, доносить відомості про те, як і чим живуть роми України, а також інших держав.

"Романі Яг" із цього першого номера приходитиме до читачів за сприяння і фінансової підтримки Міжнародного фонду "Відродження". Нова газета є двотижневиком (тираж 5000 екземплярів).

З квітня місяця оголошується передплата на газету.

Редакційний колектив робитиме все, аби у найвіддаленіших таборах України читали газету, розширювалося коло авторів, добрих друзів.

При газеті діятиме громадська приймальня. Досвідчені спеціалісти з числа правників, журналісти, інші спеціалісти надаватимуть консультації з різноманітних життєвих питань. Пишіть, приходьте, звертайтеся до нас, телефонуйте!

Журналісти

Ромале! На бістерен кадала берша! Не забувайте ці роки!

- Березень 1992 р. - прийнята резолюція ООН "Про захист ромського народу".
- 1856 р. - скасування рабства у Румунії. Початок масової міграції ромів у Західну Європу, Росію, Америку
- 8 квітня - Міжнародний день ромів. (Со тгемне-нго Романо Дівес). Ця дата була затверджена у Лондоні на I Всесвітньому ромському конгресі (1971р.).
- 23(30) травня - День Святої Сарі (Сара Калі Дівес).
- 2 серпня - День ромського Холокосту. Цього дня у 1944 році були знищені останні в'язні концтабору Освенціма, - ними були роми!
- 25 грудня 1994 р. - відбулося перше в історії привітання Папи Римського, яке він проголосив ромською мовою на день католицького Різдва!
- 26 грудня 1926 р. - відкрита перша ромська школа в м.Ужгород.
- Листопад 1927 р. - випуск першого номера журналу "Романі Зоря".
- 16 грудня 1931 р. - відкритий перший в світі ромський театр "Ромен".
- 1932р. - відкрита перша школа з викладанням ромською мовою (м.Москва).

Перший в Україні ромський медико-консультативний центр відкрито в Перечині

Наприкінці минулого року на подвір'ї Перечинської поліклініки зібралось чимало молодих ромок-

мам, двічат, літніх жінок. Треба було бачити, як радісно тримали червону стрічку двоє маленьких ромів - хлопчик і дівчинка. І ось до присутніх звертається голова Перечинської райорганізації культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Ігнат Тирпак.

- Кілька сотень громадських організацій з усіх куточків України представили свої проекти різних соціальних програм на конкурс Міжнародного фонду "Відродження". Наш проект "Створення ромського медико-консультативного центру" переміг. Фонд виділив кошти для придбання необхідного обладнання, оренди приміщення, для оплати праці лікарів: терапевта, педіатра, гінеколога.

Понад 820 ромських дітей Перечинського району, а також жінки, чоловіки зможуть отримувати безкоштовну медичну допомогу. Молоді дівчата, мами у вівторок і п'ятницю (саме в ці дні працюватиме центр) зможуть проконсультуватися зі спеціалістами щодо планування сім'ї, запобігання хвороб тощо.

Головний лікар Перечинського району Василь Скрип, зокрема, сказав:

- Серед населення району - 13,2 відсотка ромів. У Перечині, селах Зарічово, Порошково, Раково, Турті Ремети та інших вони компактно проживають у таборах, де умови жалківі. Роми - найбільш соціально незахищені люди.

(Закінчення на 3 стор.)

На Закарпатті побував радник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини п. Анатолій Задворський. Відбулася його зустріч із лідерами ромських організацій краю та представниками органів влади.

Гість відвідав редакцію газети "Романі Яг", мав зустріч із представниками одноіменного товариства, а також ознайомився з роботою ромського музею та дошкільним закладом №13.

У рамках програми співробітництва між російською ромською організацією "Романо Кхер" та українською ромською організацією "Романі Яг" відбулися переговори про спільну діяльність у сферах прав людини, культури тощо. "Романо Кхер" представляла доктор історичних наук Надія Деметер.

Зацкавлена розмова відбулася між представниками Закарпатського ромського товариства "Романі Яг" та одноіменної газети з головою облдержадміністрації Геннадієм Москалем.

Йшлося про напрацьоване цією організацією, проблеми. Порушувалася також мова про обласну газету - видавцем якої є товариство, інше.

Високий гість вперше відвідав новий ромський культурний центр, який незабаром відчинить двері у мікрорайоні "Шахта", ознайомився з роботою ромського дитячого дошкільного закладу №13 та з експозицією ромського музею.

9 лютого в облмуздрамтеатрі почергово презентувалися два найпотужніші виборчі блоки - "За єдину Україну!" та "Наша Україна". Промовці обіцяють зробити всіх громадян заможними, дбатимуть про економічний та духовний розвиток нашого прекрасного Закарпаття.

18 лютого в Ужгороді у приміщенні Падіюну зібралися представники різних організацій, яким не байдужа доля першого ромського народного театру.

На цій зустрічі своїми думками поділилися заслужений працівник культури Віллі Пап, заступник начальника управління культури облдержадміністрації Іван Мішко, радник губернатора Сергій Ратушняк, голови ромських товариств "Романі Яг" Аладар Адам, "Роман" - Йосип Адам, "Ром Сом" - Аладар Пап, "Амадром" - Еміл Пап та інші.

Своїм баченням перспектив діяльності ромського народного театру поділився консультант Інституту Відкритого Суспільства Драган Клаіч з Будапешта, який живе у Голландії.

Болісній проблемі в житті ромів - Холокосту, була присвячена зустріч, яка відбулася у Центрі національних меншин Закарпаття. Директор центру Йосип Соломон та заступник начальника відділу у справах національностей та міграції Микола Товт коротко зупинилися на даній проблемі.

Регіональний координатор соціальних програм Міжнародної організації з міграції Ольга Озьорная (представництво у м. Києві) розказала про підтримку Програми компенсації за примусову працю в часи нацизму жертвам Холокосту. Звернула увагу присутніх на можливість отримати гуманітарну допомогу, особливо потерпілим ромам у роки Другої світової війни.

День ромського народу

8 квітня 2002р. вперше офіційно святкуватиметься День ромської нації в Ізраїлі.

Члени товариства "Домарі" відзначать цей день церемонією на річці Йордан, кидаючи квіти на воду, саме так вшановуючи історичний вихід ромів з їхньої прадавньої батьківщини.

Минулого року День ромської нації святкувався у 44 країнах всього світу, за участі тисяч людей. Ця подія набирає обертів з кожним роком від часу започаткування її у 1971р. на I Світовому конгресі Ромів.

Цього року члени Європейської Федерації Ромів, робочої групи Устібен запросили ромів Домарі, Ізраїлю, Палестини та Йорданії взяти участь у цьому святі.

Німеччина

В місті Гамбурзі відбулася конференція під назвою "Проекту хорошої практики - можливості та обмеження". Мета конференції - обговорення розвитку та результатів ромських проектів, які фінансує Рада Європи. Ці проекти мають два аспекти. Перший - держави пада Європи. Ці проекти мають два аспекти. Перший - держави пада Європи. Ці проекти мають два аспекти. Другий - багато країн, з яких винні приймати ромів, котрі емігрують. Другий - багато країн, з яких винні приймати ромів, котрі емігрують. Другий - багато країн, з яких винні приймати ромів, хотють вступити в Європейський Союз.

ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА Кандидата у народні депутати України по виборах народних депутатів України 31 березня 2002 року

РАТУШНЯКА Сергія Миколайовича

- Спрямування законотворчого процесу, насамперед, у напрямку наповнення норм Конституції України - реальним змістом. На сьогодні ж Основний Закон держави багато в чому - декларація намірів.

У політичній сфері

- Поглиблення демократії і засад народовладдя. Це можливо тільки у випадку обіймання вищих посад виключно на виборчій основі. Вибори голів районів, областей, далі вибори суддів і, навіть, керівників фінансових управлінь - без цього шляху розмови про демократію так і залишаться розмовами.

- Не допустити приватизації стратегічних галузей: доріг, портів, електрокомунікацій, металургії тощо;

- Не дозволити монопольної концентрації потужних земельних угідь в одних руках, оскільки це - шлях до кріпацтва.

- Домогтися перерозподілу, на рівні 60%, бюджетних коштів на користь місцевих самоврядувань,

оскільки комунальна сфера - в кризі. Проблеми освіти, охорони здоров'я і соціального захисту - це саме прерогатива місцевих органів влади. Подальша централізація коштів у центрі - системна криза в регіонах з непередбачуваними соціальними наслідками.

У сфері економіки

Жорсткий протекціонізм українського виробництва. Захист внутрішнього і зовнішніх ринків збуту. Любівання у всьому світі просування до світових ринків українських товарів і послуг.

- Співробітництво з усіма державами - тільки на рівних.

23 січня 2002 р.
С.М. Ратушняк

Запитання редакції "Романі Яг" до кандидата у народні депутати України

1.Що робитимете Ви, Сергію Миколайовичу, аби поліпшити вкрай незадовільне становище ромського населення обласного центру?

Потрібно повернути ромів до роботи. Насамперед до тих робочих місць, які впроваджені протягом років були ромськими. Потрібно разом із владою, бізнес-асоціаціями і національно-культурними товариствами домогтися впровадження у місті (в районі "Радванки") французького виробництва з повної переробки сміття. Це дуже прибутковий бізнес і корисний з багатьох аспектів. Достатньо тільки того, що цілий мікрорайон матиме тепло за символічну плату і в подарунок працюючим буде щороку виростати без фінансових витрат сотня свиней.

2.Ваші прогнози, Сергію Миколайовичу, стосовно виборчих перегонів - 2002?

Прогнози - річ невдячна і їх боються. Але спробуємо. По партіях і блоках. У загальнонаціональному розрізі є шанси перемогти владному блоку "За ЄдУ", оскільки є традиції поваги до влади, страх, симпатії до окремих лідерів і безперервне зомбування усіх інформаційних засобів інформації.

В культурному плані - ті громадські товариства, які створили і утримують творчі студії, гуртки і ансамблі-заслужують на підтримку. Театр "Лаутарі" може стати професійним і перетворитися на кузню кадрів ромської культури для України і СНД.

3.Ваші прогнози, Сергію Миколайовичу, стосовно виборчих перегонів - 2002?

Прогнози - річ невдячна і їх боються. Але спробуємо. По партіях і блоках. У загальнонаціональному розрізі є шанси перемогти владному блоку "За ЄдУ", оскільки є традиції поваги до влади, страх, симпатії до окремих лідерів і безперервне зомбування усіх інформаційних засобів інформації. Другими, гадаю, будуть кому-

ністи. Рік 1994, у них -36%, 1998 рік -25%, зараз буде близько 14%. Третім буде блок Віктора Ющенка "Наша Україна", який від 30% до 75% набере в Західній Україні (зокрема в Ужгороді за "НУ" проголосують понад 50%), але на багатому за електоратом Сході і Півдні Віктора Ющенка чекає майже нічого. Далі йтиме блок Юлії Тимошенко, потім Зелений, СПУ і "Жинки". Ще має шанс СДПУ(о).

Склад парламенту вже зараз більший, ніж очевидний. Владна більшість матиме понад 300 голосів, комуністи, які за леві "очі", додають до більшості ще близько 60-70 мандатів і опозиція. Це СПУ (15-25 мандатів), "БЮТ" - 25-35 голосів, осколки "Нашої України", об'єднаний Рух і кілька мажоритарників.

Кандидат у депутати Ужгородської міської ради по виборчому округу №36

БУЧКО Ернест Антонович

Автобіографічні дані:

Народився 9 серпня 1947 р. у м. Ужгород Закарпатської області.

Позапартійний. Освіта вища, юридична.

Заступник голови культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", голова Благодійного Фонду "Траліпе" ("Братерство"), заслужений працівник культури України.

Головні пункти програми

1. Підтримка громадян, позбавлених засобів існування.
2. Сприяння організації робочих місць і працевлаштування мешканців округу.
3. Організація розвитку, збереження культу-

рно-національних традицій і фольклору ромської національності.

4. Сприяння та підготовка ромської молоді для вступу у спеціальні та вищі навчальні заклади.
Я не буду Вам обіцяти гори і доли. Я буду працювати й захищати права та інтереси моїх виборців.

День у середу (20.02) видався напрочуд похмури. Нби відповідав тому настрою, з яким ми розмовляли з багатьма мешканцями табору.

Сподівалися (та й планували так відрядження), щоб встигнути побувати у школі, яка - поруч із своїми вихованцями. Задумали презентувати новий дитячий двомовний (ромською і українською) журнал "Кхаморо" ("Сонечко").

Але ще дорогою побачили чотирьох жінок-вчительок, які вже поверталися з роботи. Глянули на годинник - без десяти дванадцять. Міркували, що, навіть, якщо уроки і закінчилися, то все ж хтось буде в школі. Одначе...

А ось і школа. Перед нею - водонапірна башта, довкола якої останнім часом точиться так багато розмов. І не дивно.

Проблема №1

Питну воду, аби приготувати страву, випрати одяг, білизну дуже важко дістають роми Весною, влітку та восени ще можна подолати чи не кілометр до єдиної кринички за водою. Зимом ж літній ром чи ромка очікують, аби хтось із молодих приніс відро води. Доводиться не раз і падаяти, бо крутий спуск, і двчі - тричі повертатися.

Бров табору Петро Брежинський

- Зведення одного колодезя на весь табір не вирішувало проблеми. Водопостачанням ми давно займаємося, але результати не видні. Можемо лише дякувати християнській церкві "Живого бога", що нам пішли назустріч. У табір прибув Андрій - спеціаліст з Криму, який знається на будівництві та проведенні водопроводу.

Земля лінська, а роми - середнянські

ду. Але сталося так, що замість колонки (помпи) вдалося знайти стару водонапірну башту, довести її до ладу і як результат - сьогодні роми вже очікують на завершення робіт. Була своя вода! Правда, ще потрібні значні кошти. Представник від місії Девід А. Бехлінг не лише сам працює, але й знову повернувся у Америку, щоб зібрати гроші на завершення робіт.

Проблема №2

На сьогодні - це поліпшення життя значної частини ромів. Бров табору Петро Брежинський назвав цифру - близько однієї тисячі. (У Середнянській селищній раді "оперують" цифрою 375 чол.) Весь табір, немов той вулик хатка до хатки туляться, подекуди з бідненькою огорожею та малесеньким двориком. Будиночки ті, відверто скажемо, за окремим винятком, справляють гнітюче враження. У тісних кімнатках проживають по кілька

сім'ї із дітьми. Тих, хто має роботу - на пальцях однієї руки полчоти.

- З чого живе? - запитуємо ромку Брежинську Лиду Леонтієвну.

- Важко, навіть вам відповісти. Дуже бідний наш табір. Ромки подаються разом з дітьми просити у добрих людей в судній області. Інакше - лягай і вмирай. Пораз голодними лягають спати і дорослі, і діти.

Серед проблеми №2, себто надзвичайно важливих, прихід весни, з яким зв'язують поліпшення своїх умов: ліс, що неподалік, підгодує грибами, ягодами, горішками. Та і виростає нове гарніш, з якої плетуть вінки на продаж.

- І на дітей кошти не можемо отримати. Вже не кажемо про те, що ганяють нас туди-сюди, навіть в обласний центр за різними папірцями. З трудом виб'єш одні, а вже просять - інші. Місяцями не маємо

ні копійки. Серце розривається дивитися в дитячі голодні очі.

Розговорилися з молодого гарною жінкою. Олаг Гізела - мати п'яťох дітей. Навіть на дитину - інваліда нічого не отримує. "Один Бог знає, як це живемо", - бідкається.

Дзналися, що дітям після 3-х років припиняють будь-яку виплату, незалежно від стану здоров'я, хоча діти Гізели хворіють на епілепсію.

Проблема №3

У таборі сприйняли нас як представників від районної архітектури, яких чекали, за якими видивлялися очі.

Не маючи на руках дозволу на будівництво, жителі табору не можуть його розпочати без дозволу влади.

Про владу. Вона займає який уже рік споглядальну позицію.

Роми їм потрібні лише тоді, коли треба йти на вибори. А втім, це окрема тема розмови... Як і ще інша, яка давно проситься: чому досі в селищній раді вважається, що земля, де знаходиться табір - лінська, а роми - середнянські. Популярно це означає, що начальство у смт Середнє на Ужгородщині жило б собі тихо - мирно, без клопотів, якби табір "приписати" до села Лінці.

Визна редакція "Романі Яг": Ю.Зейкан, С.Навроцька - журналісти, Е.Бучко - представник правозахисного центру культурно-просвітницького товариства "Романі Яг".

На світліні: група ромок табору, на цьому місці буде зведено церкву.

ГАДЖЕ БІЛЬШЕ ДУМАТИМУТЬ ПРО СЕБЕ...

Ернест Антонович Бучко - заслужений працівник культури України, людина, яка напрочуд багато зробила і робить для піднесення та пропаганди культури свого народу. Здобув він і вищу юридичну освіту. Папа Бучка знають як громадського захисника під час судових розглядів, особливо, коли заплутані й важкі справи ромів.

Важасямо, нашим читачам цікаво буде почути думки кандидата у депутати Ужгородської міської ради з різних актуальних питань Ернесте Антоновичу!

Ваші прогнози на перебіг виборчого процесу в місті над Ужем?

- Звичайно ж, вибори відбудуться. Але чи будуть вони чистими і прозорими, як нам обіцяє пан Рябець, побачимо на початку квітня. Я майже на 90 відсотків упевнений у тому, що дрібні порушення будуть у процесі виборів у Ужгороді.

- На Ваш погляд, чи хтось із ромів, які балотуються у міську раду, переборють різноманітні бар'єри?

- На жаль, на це запитання дуже важко відповісти. Поперше, ви знаєте як гадже ставляться до ромів, особливо, коли йдеться про владу. По-друге, це менталітет ромів. Я закликав усіх ромських лідерів створити такий ромський блок, який міг би висувати своїх кандидатів по ви-

мелодії", то побачимо, що талановитих скрипалів, цимбалістів і взагалі віртуозних музикантів - ромів було чимало. З часом традиції підготовки молодих музикантів занепали. У своїй програмі в одному з пунктів наголосив, що потрібно виховувати, навчати підрастаюче покоління нашим традиціям, і я готовий вчити здібних ромських дітей і передавати їм те, що набав за своє життя.

- З Вами, Ернесте Антоновичу, цікаво бесідувати. Читачі "Романі Яг" ще впродовж виборчих перегонів матимуть змогу зустрітися з Вами на сторінках видання. Сьогодні завершуємо коротке інтерв'ю коротким запитанням: - Якщо жоден із ромів не стане депутатом Ужгородської міської ради, то чи зможуть гадже захистити інтереси понад 5-тисячного ромського населення?

- Я з задоволенням зустрінуся з Вами, коли Ви цього захочете. А якщо ніхто із ромів не зможе стати депутатом, то мені буде дуже сумно і я буду невдоволений таким перебігом обставин, бануватиму. Я не вірю в те, що гадже будуть захищати наші інтереси.

Перший в Україні ромський медико-консультативний центр відкрито в Перечині

(Закінчення. Поч. на 1 стор.)

У цей економічно важкий час вони залишилися без роботи, не мають землі.

Андрій Гудак, виконуючий обов'язки голови райдержадміністрації, розуміє важливість

відкриття центру, як ніхто інший. Його ідея щодо створення філіалів центру в Порошкові була сприйнята схвально.

І ось червона стрічка розрізається. За гарним звичаєм ромів діти дають їй молодим мамам. Приємно оглядати свіжо побілені стіни кабінетів, ошатні канали, майже домашній затишок. У коридорі є медична література.

Мені вдалося побесідувати не тільки з лікарями, представниками обласного культурно-просвітницького товариства "Романі Яг", а і з завтрашніми пацієнтами центру.

Пропоную до уваги читачів кілька експрес-інтерв'ю.

Алла Адам, мама трьох дітей:

- Таки завтра прийду зі своєю

малечю до педіатра, бо настали холоди, і діти кашляють, босяди, щоб це не призвело до грипу. У поліклініці великі черги. За ліки треба гроші платити. А тут, я сподіваюсь, що навчать мене, як запобігти різним захворюванням у дітей.

Мargarета Тийгел, 22 роки:

- У мене перша дитина. Теж прийду на консультацію. Вже говорила з лікарем. А коли їх нема - то сама до всього не дійдеш. Знайду вільний час і завітаю у центр. Розкажу про нього іншим молодим мамам. Ромська пошта найшвидше доносить інформацію.

Надія Адам, мама двох дітей:

- Ви знаєте, що ромки виходять заміж рано і стають мамами, ще багато чого не вміючи. Добре, коли є ще мами і бабусі, які навчають. А коли їх нема - то сама до всього не дійдеш. Знайду вільний час і завітаю у центр. Розкажу про нього іншим молодим мамам. Ромська пошта найшвидше доносить інформацію.

Іван Тирпак, голова Великобрезнянської організації товариства "Романі Яг":

- Очевидно, не всі знають, що вік життя ромів короткий: ледь доживають до 50-ти років. Тому є різні причини, зокрема, невміння берігти своє здоров'я. Докладатимемо максимум зусиль, аби і у нашому районі працював подібний заклад.

Отож у ромів Перечинщини - радість. Її подарував Міжнародний фонд "Відродження", який функціонує завдяки великому меценату і філантропу Джорджу Соросу. Тетяна Грицищук

Відвідати місто Сорока я хотів вже давно. Численні передачі по телебаченню та неодноразові публікації в пресі про ромську громаду цього міста бачив та читав ще у кінці 80-х років. А справжнім поштовхом до поїздки стала книга В. Лукашику "Хадимурра - доля циганська". Фактично під враженням від прочитаного я й поїхав до Молдови. Молдова - чудовий, зелений, воістину райський край. Впродовж всього шляху, що долав з міста Отаки до Сорок, тягнулись розкішні виноградники, соковито-зелені луки та яблуневі сади. Насолоджуючись такою красою, подумки намагався увіжити, як колись, у минулому, цими живописними краями кочували ромські племена (чеконаре), оспівані О.С. Пушкіним у поемі "Цигани".

Аж ось і Сороки. З автотобусної зупинки перед моїми очима постають чудові, не схожі один на одного, будинки-велетні, палаци (кхмера, диза), в архітектурі яких тісно переплетені традиції Європи та Сходу. Ось відома "Ромська прка" ("Романі плай"), де проживають роми. Зустріаю старого рома, питаю, чи давно тут живе. Каже, що відразу після указу М.С. Хрущова роми-чеконаре припинили кочовий спосіб життя і тепер вони бештенаре (ослі), живуть в Беляцах, Отаках і найбільше в місті Сорока: з 50-ти тисяч жителів 20 тисяч - роми. Це, так би мовити, неофіційна столиця молдовських ромів.

Щиро вражений чудовими картинами, виставленими просто у дворі. Картинами, що тонко відтворюють моменти табірного життя ромів. Дивуюся, як можна тримати такі мистецькі речі на вулиці, просто неба. Спєка та холод, втер та дощ псують їх. Однак, як то кажуть, господар-пан.

дожа, виднівся здалеку. Коли господар вийшов з будинку, здалося, що переді мною індійський письменник Робіндранат Тагор - такі вони схожі. Уважний і зосереджений погляд барона пронизував, наче рентгенівські промені. Склалося враження, що мене бачать наскрізь.

Я назвався, показав газету "Романі Яг" (на превеликий мій подив, Артур Черарі знає про її існування) і запитав про життя ромів-чеконаре. Однак спочатку господар запропонував мені чашку запашного чаю у гостинних стінах свого помешкання. Зав'язалась розмова, приємна та цікава. Було видно, Артур Черарі - людина виняткової культури та інтелегентності, володар воістину енциклопедичних знань. Його тактовність та ввічливість допомогли мені більше дізнатися і зрозуміти ромів-чеконаре.

У XVI столітті Стефан Чельмарі (Великий) запросив ромів з Банату до Молдови відливати зброю, що згодом була

нок, познайомив з сім'єю і, звичайно, продемонстрував чудову гру на фортепіано. З балкону його будинку, як на долоні, видно "Ромську прку", Дністер і поселення на противіжному березі - Україну. За смачним обідом господарем

жодного ромського. Тому в планах Артура Михайловича - створення Міжнародного ромського університету (центру) і, звичайно, факультету ромології. Крім того, барон Артур Черарі мріє про створення вільної економічної зони, ре-

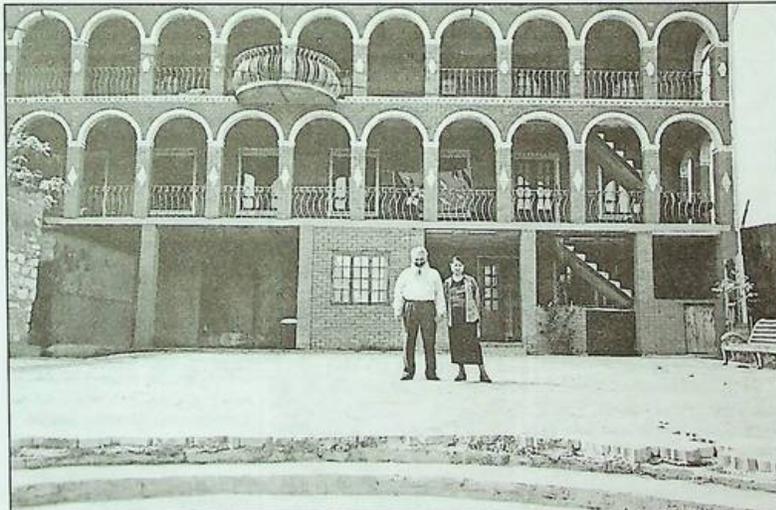
З цього приводу Василю ле Мірчаско сказав: "Я вітаю закон про справедливість і порядок".

Авторитет барона великий і одночасно простий. У ромів він побудований на одному. Потрібно бути чесним. Як щодо інших, так і стосовно до

Хочеться, щоб роми частіше зустрічалися...

Артур Черарі народився 27 серпня 1960 року в місті Сорока. Після закінчення середньої школи навчався в СПТУ за спеціальністю товарознавець, у радгосптехнікумі на інженерному факультеті, сільгосптехнікумі та в Московському державному інституті міжнародних відносин. Останній на другому курсі залишив. Працював у театрі "Ромен". Десять років займався підприємницькою діяльністю. Бароном усіх ромів Молдови був обраний у 1999 році після смерті свого батька Мірчі Черарі I, який був єдиним визнаним бароном всіх ромів колишнього Радянського Союзу, входив до першої сотні ділових людей світу. Володів єдиним у СРСР приватним літаком. За кордоном цю людину називали душею ромів і найбільшим народним аристократом XX століття. Баронське звання, отже, перейшло у спадок Артуру, синові Мірчі. Згідно з рішенням найстаріших ромів Європи, він отримав випробувальний термін, щоб здобути авторитет перед коронацією в новому третьому тисячолітті...

Підходжу до "Ромського кафе" (яке, до речі, відвідують не тільки роми, але й молдавани) і бачу гурт хлопців (чгавен), знайомлюся, починаю розпитувати про ромів міста Сорока - сорочечях. "Підїть до барона Артура Черарі: краще за нього вам ніхто не розповідь про це", - підказала молодь.

Знайти помешкання барона Черарі було досить легко. Дах триповерхового будинку, схожого на палац венеціанського

спрямована проти військ Османської Імперії. Таким чином, роми зробили свій вагомий внесок у боротьбі за визволення Молдови від орд яничарів.

У Сороках живе кілька родів чеконаре: Бахмещести, Гирлещести, Чорешти (ворона), Корешти (кучеряві), Гирляца (бляджерела). Артур Черарі походить з роду Василешти.

... Барон Василе ле Мірчаско (син Мірчі, тобто Михайлович) показав мені свій буди-

був виголошений незабутній тост.

*Кана сі шейро,
сі говді,
сі говді,
Авел састїпе.*

Як на мене, це - життєве кредо.

За столом Артур Черарі розповів про життя ромів, їхні проблеми, ділився своїми планами на майбутнє.

У Молдові проживає близько 400 тисяч ромів. У Сороках серед навчальних закладів -

аблітаційного центру для наркоманів. У зв'язку з дефіцитом електроенергії у планах - будівництво повпряхних електростанцій. Будівництво мосту через ріку Дністер, для з'єднання українського та молдавського берегів. До того ж, Артур Михайлович є автором проекту "Про реєстрацію незареєстрованої зброї". З його ініціативи також планується будівництво комп'ютерного центру за підтримки фонду "Tasic", організовується допомога престарілим і створення національного фонду "Відродження нації". Відомо йому, що в Україні порушується питання про виплату компенсацій потерпілим під час Холокосту, а в Молдові б поки що - ні.

Надзвичайно освічена людина, Артур Черарі володіє дев'ятьма мовами, серед яких і їдиш. "Немає поганих націй, є погані люди", - каже барон. "Хочеться щоб роми частіше зустрічалися, тому що вони роз'єднані, розпоршені..."

Поговорили ми також про засоби масової інформації, де ромська тематика трактується, як правило, однобоко, частіше суб'єктивно, ніж об'єктивно. Згадували фільм "Зрадники в мілїцейських погонах", де йшлося про ромських наркобаронів,

себе. "Якщо ти говориш правду - ти барон. Видумуєш - ніхто!" - вважає барон.

Щиро співпереживає Артур Черарі за життя жителів міста. Адже майже дві третини досрлого ромського населення м.Сорока регулярно перебувають на заробітках у Росії або Україні. Торгують, ворожать і грх приховувати правду, крадуть...

Пізно ввечері я прощався з чудовою людиною, людиною великої ерудиції та інтелекту Артуром Черарі II. Залишається надія на майбутню зустріч з прекрасним ромсько-молдавським містом Сорока, враженнями від якої я поділюся з читачами "Романі Яг".

Василь Кочанський
м.Сорока, Молдова,
спеціально для газети
"Романі Яг"

Проекти підтримати за програмою:

Організація: Товариство ромів Закарпаття "Рома", м. Ужгород.

Керівник проекту: Йосип Адам.

Зміст проекту: Проведення семінару-конференції ромських лідерів із різних регіонів України з метою напруження спільної програми дій у 2001 році. Сума: \$ 1 987

Організація: Національно-культурне об'єднання "Амала", м. Київ.

Керівник проекту: Ігор Крикунов.

Зміст проекту: Проведення Другого міжнародного фестивалю ромського мистецтва "АМАЛА-2001". Сума: \$ 15 000

Організація: Форумо Ромен Українтар, м. Київ.

Керівник проекту: Петро Григориченко.

Зміст проекту: Поїздка делегата від України на конференцію Міжнародної Ромської Унії до Братислави (Словаччина). Сума: \$ 400

Організація: Центр сприяння розвитку національних меншин, м. Ужгород.

Керівник проекту: Валентин Чепурнов.

Зміст проекту: Надання гуманітарної допомоги потерпілому населенню Закарпаття. Сума: \$ 2 000

Організація: Міська молодіжна організація ромів "Кондор", м. Ізмаїл.

Керівник проекту: Володимир Кондур.

Зміст проекту: Проведення літнього культурного табору у м. Ізмаїл. Сума: \$ 5 593

Організація: Національно-культурне об'єднання "Амала", м. Київ.

Керівник проекту: Ігор Крикунов.

Зміст проекту: Підтримка діяльності ромської дитячої музичної студії "АМАЛІЯТА". Сума: \$ 15 614

Організація: Асоціація циган Татарбунарського району, м. Татарбунари.

Керівник проекту: Рустам Стоян.

Зміст проекту: Підтримка діяльності літнього табору для ромських дітей у м. Татарбунари. Сума: \$ 4 500

Організація: Товариство ромів Закарпаття "Рома", м. Ужгород.

Керівник проекту: Василь Лізак.

Зміст проекту: Підтримка розвитку недержавної ромської школи у м. Ужгород при товаристві "Рома". Сума: \$ 4 000

Організація: Закарпатський обласний молодіжний ромський клуб "Романі Черхень" ("Ромська зірка"), м. Ужгород.

Керівник проекту: Мирослав Горват.

Зміст проекту: Створення ромського юнацького футбольного клубу "Романі Черхень". Сума: \$ 3 424

Організація: Союз українців, Ужгородська районна організація, м. Ужгород.

Керівник проекту: Олена Федорова.

Зміст проекту: Продовження діяльності недержавної школи для ромів у с. Конново та с. Холмок Ужгородського району. Сума: \$ 4 000

Організація: Мукачівське міське культурно-просвітне товариство ромів "Невіне", м. Мукачеве.

Керівник проекту: Йосип Віраг.

Зміст проекту: Створення ромської недержавної школи "Невіне" у м. Мукачеве. Сума: \$ 4 000

Організація: Товариство музичної культури ромів Закарпаття "Лаутари", м. Ужгород.

Керівник проекту: Вільмош Пап.

Зміст проекту: Презентація книги "Чорний шиган", створеної за ромськими фольклорними оповіданнями. Сума: \$ 500

Організація: Культурне товариство ромів Закарпаття "Ром Сом", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Пап.

Зміст проекту: Підтримка поїздки

Відродження

міжнародний фонд
INTERNATIONAL RENAISSANCE FOUNDATION

Програма Рома України

Кількість проектів: 45

Сума: \$ 140 464

Частка у загальній сумі грантів: 2,19%

Витрати у регіонах України:

Регіон	Підтримано проектів	Сума
Закарпатська обл. і регіон	28	\$ 57 232
Київ і Київська обл.	5	\$ 36 835
Одеська обл. і регіон	7	\$ 22 648
Харківська обл. і регіон	2	\$ 1 762
Всесукарїнські проекти	3	\$ 21 987
Разом:	45	\$ 140 464

дитячого ромського ансамблю для участі у першому Міжнародному фестивалі "Золотий лелека". Сума: \$ 725

Організація: Асоціація ромів міста Ізмаїл та Ізмаїльського району Одеської області, м. Ізмаїл.

Керівник проекту: Анатолій Кондур.

Зміст проекту: Створення та обладнання консультативно-ресурсного центру для ромських товариств Південного регіону. Сума: \$ 2 950

Організація: Перечинська організація Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", смт. Перечин.

Керівник проекту: Ігнат Тирпак.

Зміст проекту: Організація мікроязичного медико-просвітницько-профілактичного центру у селищі міського типу Перечин. Сума: \$ 5 000

Організація: Ромська школа при Асоціації ромів, м. Ізмаїл.

Керівник проекту: Земфіра Кондур.

Зміст проекту: Підтримка розвитку ромської школи у м. Ізмаїл та відкриття комп'ютерного міні-класу. Сума: \$ 3 800

Організація: Культурне товариство ромів Закарпаття "Ром Сом", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Пап.

Зміст проекту: Створення ромського консультативного ресурсного центру медико-соціальної допомоги. Сума: \$ 4 700

Організація: Київська школа підприємців, м. Київ.

Керівник проекту: Сергій Пролєса.

Зміст проекту: Розробка методичного матеріалу та програми тренінг-семінару, видання методичного посібника, проведення тренінг-семінару "Основи ефективного фандрайзінгу". Сума: \$ 5 000

Організація: Асоціація ромів міста Ізмаїл та Ізмаїльського району Одеської області, м. Ізмаїл.

Керівник проекту: Анатолій Кондур.

Зміст проекту: Підтримка навчання В.А. Кондур в Інституті водного транспорту та Л.А. Кондур в Національній юридичній академії (факультет економіки і права), м. Одеса. Сума: \$ 1 700

Організація: Харківське обласне національно-культурне товариство циган "Ромен", м. Харків.

Керівник проекту: Іван Матюшенко.

Зміст проекту: Проект передбачає підтримку навчання І.І. Матюшенка в Національній юридичній академії ім. Ярослава Мудрого. Сума: \$ 1 150

Організація: Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Адам.

Зміст проекту: Навчання Є. Чурей в Ужгородському національному університеті на філологічному факультеті за спеціальністю "Журналістика". Сума: \$ 370

Організація: Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Адам.

Зміст проекту: Продовження навчання М.І. Чурей, І.І. Тирпак, В.І. Тирпак в Ужгородському медичному училищі. Сума: \$ 1 850

Організація: Форумо Ромен Українтар, м. Київ.

Керівник проекту: Петро Григориченко.

Зміст проекту: Продовження навчання П.Д. Григориченка в Інституті післядипломної освіти КНУ, П.Д. Бурлаченко в Інституті економіки, управління та господарського права та Р.Д. Тимошенко у Фінансово-правовому коледжі, м. Київ. Сума: \$ 3 700

Організація: Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород.

Керівник проекту: Євгенія Навроцька.

Зміст проекту: Продовження навчання Л.Є. Адам у Міжрегіональній академії управління персоналом (МАУП) на факультеті менеджменту та бізнесу за спеціальністю "Психологія". Сума: \$ 800

Організація: Товариство ромів Закарпаття "Рома", м. Ужгород.

Керівник проекту: Василь Лізак.

Зміст проекту: Підтримка навчання В.С. Голубки та Р.Ф. Бенка у Закарпатській філії Міжрегіональної академії управління персоналом на юридичному факультеті за спеціальністю "Правознавство". Сума: \$ 1 800

Організація: Закарпатське обласне товариство ромів "Романі Зор", м. Ужгород.

Керівник проекту: Борис Буцько.

Зміст проекту: Підтримка навчання М.О. Нікіфорова в Ужгородському національному університеті на факультеті фізичного виховання. Сума: \$ 455

Організація: Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород.

Керівник проекту: Євгенія Навроцька.

Зміст проекту: Продовження навчання Б.А. Іованца у Міжрегіональній академії управління персоналом на юридичному факультеті за спеціальністю "Трудове та комерційне право". Сума: \$ 800

Організація: Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород.

Керівник проекту: Євгенія Навроцька.

Зміст проекту: Продовження навчання О.А. Брутош в Міжрегіональній академії управління персоналом (МАУП) на факультеті менеджменту та бізнесу за спеціальністю "Психологія". Сума: \$ 800

Організація: Товариство ромів Закарпаття "Рома", м. Ужгород.

Керівник проекту: Василь Лізак.

Зміст проекту: Продовження навчання С. Адама та Й. Деметер у Міжрегіональній академії управління персоналом (МАУП) на економічному факультеті. Сума: \$ 1 800

Організація: Культурне товариство із захисту інтересів угорських ромів Закарпаття "Унг Ромен", м. Ужгород.

Керівник проекту: Тиберій Горват.

Зміст проекту: Підтримка навчання О.В. Кавуна в Ужгородському національному університеті на медичному факультеті, Л.В. Кавун — в Ужгородському національному університеті на юридичному факультеті та А.Ф. Горвата — на факультеті економіки. Сума: \$ 1 330

Організація: Форумо Ромен Українтар, м. Київ.

Керівник проекту: Петро Григориченко.

Зміст проекту: Створення ресурсного центру для громадських організацій Рома у м. Києві. Сума: \$ 4 950

Організація: Товариство ромів Закарпаття "Ром Сом", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Пап.

Зміст проекту: Підтримка навчання І.Е. Кешель в Ужгородському національному університеті на юридичному факультеті. Сума: \$ 529

Організація: Закарпатське обласне товариство ромів "Романі Зор", м. Ужгород.

Керівник проекту: Борис Буцько.

Зміст проекту: Створення ромської дитячої групи при дитячому садочку №3 м. Ужгород. Сума: \$ 2 417

Організація: Товариство музичної культури ромів Закарпаття "Лаутари", м. Ужгород.

Керівник проекту: Вільгельм Пап.

Зміст проекту: Проведення четвертого Всеукраїнського та другого Міжнародного джазового фестивалю "Поп-Джаз-Фест". Сума: \$ 2 500

Організація: Обласний культурний центр "Аме Рома", м. Харків.

Керівник проекту: Олександр Карафетов.

Зміст проекту: Підтримка навчання ромських студентів О.О. Карафетова та В.О. Карафетова у Харківській державній академії культури. Сума: \$ 612

Організація: Закарпатське обласне товариство ромів "Амаро Дром", м. Ужгород.

Керівник проекту: Томаш Адам.

Зміст проекту: Створення дитячої музичної студії при ЗОШ №14, м. Ужгород. Сума: \$ 3 296

Організація: Культурне товариство ромів Закарпаття "Ром Сом", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Пап.

Зміст проекту: Підтримка навчання А.А. Папа в Ужгородській філії Міжрегіональної академії управління персоналом на юридичному факультеті. Сума: \$ 800

Організація: Товариство громадського самозахисту, м. Ужгород.

Керівник проекту: Валентин Рощакич.

Зміст проекту: Створення консультативного центру для представників ромської меншини, надання юридичних послуг, консультацій з питань правозахисту. Сума: \$ 2 010

Організація: Одеський ромський конгрес "Бахтало дром", м. Одеса.

Керівник проекту: Сергій Ермошкін.

Зміст проекту: Створення обласної ромської вечірньої школи у м. Одеса. Сума: \$ 1 984

Організація: Закарпатське культурне товариство "Романі Яг", В.-Безрезнянська районна громадська організація, м. Ужгород.

Керівник проекту: Іван Тирпак.

Зміст проекту: Підтримка викладання історії, ромської мови, традицій, фольклору, правоохорони у Великобезрезнянській ЗОШ І-ІІ ст. для учнів-ромів. Сума: \$ 762

Організація: Громадська організація "Розмай", м. Київ.

Керівник проекту: Сергій Тишко.

Зміст проекту: Проведення польових досліджень автентичної ромської музики, збір музичного матеріалу, видання брошури та енциклопедії на CD та CD-ROM. Сума: \$ 12 171

Організація: Культурне товариство ромів Закарпаття "Ром Сом", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Пап.

Зміст проекту: Продовження діяльності ромської дитячої студії при товаристві "Ром Сом", м. Ужгород. Сума: \$ 2 352

Організація: Закарпатська Асоціація ромських громадських організацій "Скргіне", м. Ужгород.

Керівник проекту: Сергій Пішур.

Зміст проекту: Прокладання двох телефонних ліній для потреб ромського ресурсного центру при асоціації "Скргіне". Сума: \$ 302

Організація: Закарпатська Асоціація ромських громадських організацій "Скргіне", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Адам.

Зміст проекту: Переклад та видання книги К. Кучукова Амагі Роман Lumje — збірки ромських казок. Сума: \$ 900

Організація: Асоціація ромів Татарбунарського району, м. Татарбунари.

Керівник проекту: Рустам Стоян.

Зміст проекту: Підтримка діяльності ромської школи у м. Татарбунари. Сума: \$ 2 121

Проекти підтримати програмою ЗМІ — ромські ЗМІ

Організація: Громадська організація "Розмай", м. Київ.

Керівник проекту: Вероніка Маковій.

Зміст проекту: Створення 30-хвилинної щотижневої радіопрограми на каналі "Промінь", присвяченої висвітленню ромської культури, освіти, громадського руху ромів. Сума: \$ 12 000

Організація: Товариство громадського самозахисту, м. Ужгород.

Керівник проекту: Юрій Чижмар.

Зміст проекту: Створення "ФМ радіостанції" у м. Ужгород для висвітлення проблем ромського населення в Україні та інших національних меншин. Сума: \$ 45 380

Організація: Закарпатське культурно-просвітнє товариство "Романі Яг", м. Ужгород.

Керівник проекту: Аладар Адам.

Зміст проекту: Підтримка видання всеукраїнської ромської газети "Романі Яг". Сума: \$ 38 000

Діти заходили в клас, міцно тримаючись за руки. Маленькі зростаючі, вони дивилися знизу вгору на дорослих, які оплесками вітали їх. Розгублені і здивовані не розуміли причини радощів дорослих.

А приводом для святкування стало відкриття першої недільної ромської школи у В.Березному. Школи, яка б допомогла дітям у їхньому розвитку, засвоєнні знань, умінь і навичок. А також не забувати про свої традиції і культуру, вбирати в себе нові та найкращі риси оточуючих.

Довідка: У Великоберезнянському районі нараховується близько 6 тисяч дітей шкільного віку. З них ромських близько тисячі. За останні 10 років тільки кілька з них закінчили 9 класів навчання у загальноосвітніх школах району. Жоден з учнів не продовжив навчання у вищих учбових закладах.

Читати і писати знають одиниці. У початкову школу починають ходити щороку 20-25 дітей. Закінчують перший клас дві-три дитини. У таборі з'явилось покоління безграмотних.

Всі ці проблеми хвилюють як органи місцевого самоврядування, так і старосту ромського табору Івана Тирпака.

- За попередніми результата-

ТЕПЛО ХОЛОДНОЇ ЗИМИ

ми перепису 2001 року, у таборі проживає близько 850 осіб. Одна третина з яких - діти. Зміни у суспільстві найбільш болісно відбилися по ромських сім'ях: суцільне безробіття, припинилися виїзди на роботу в Росію, нестатки, невилплати з соціальної допомоги. В сім'ях ледве зводять кінці з кінцями. Відсутність одягу у малечі призвела до пропусків занять у школі, а це, у свою чергу, до поганого отримання знань. Тому ми почали шукати шляхи для поліпшення навчання наших дітей. В першу чергу через створення недільної школи. Не втручаючись у навчальний процес

школи, допомогти дітям краще засвоїти шкільну програму і відродити свої національні традиції. У вирішенні цього питання знайдено підтримку в голові селищної ради пана В.Керецмана, районного відділу освіти, який очолює пані Л.Шелепець. Фінансову допомогу надав Міжнародний фонд "Відродження". Ми багато і активно співпрацюємо з його регіональним представником в Ужгороді паном В.Чепурновим. Багато порад надав мені голова районного товариства "Романи Яг" пан Ігнац Тирпак.

До розмови запрошуємо директора Великоберезнянської

школи І-ІІІ ст. пана Йосипа Добромільського, який зазначив, що протягом чотирьох років, відколи він очолює школу, було проведено чимало різноманітних заходів для поліпшення навчання дітей-ромів, але вони виявилися не дуже вдалим. Батьки неохоче відправляли дітей до школи, мотивуючи різними причинами: відсутність коштів для придбання шкільного одягу, приладдя, через хворобливість дитини. Гадаю зараз, коли поліпшився зв'язок між старостою табору

диться неподалік від табору, і там проводиться заняття недільної школи. Дітям буде ближче до школи, де заняття проходитимуть майже у сімейній атмосфері.

Цю думку підтримала завідуюча районним відділом освіти пані Л.Шелепець, яка наголосила, що ромські лідери шукають шляхи для поліпшення освіти своїх дітей. Необхідно підтримувати їхні ініціативи, а набутий досвід поширювати в інших населених пунктах району. Дуже добре, що є вчителі, які знаходять контакти з батьками, впливають через них на процеси виховання і навчання. Такою, наприклад, є класний керівник недільного класу пані Марія Штибель, яка виховала кілька поколінь дітей з ромського табору. Батьки і діти довіряють їй, шанують за нелегку працю. Було б дуже добре, якби винайшли і можливість для додаткового харчування дітей у недільній школі, хоч молоко з булочкою, діти просто голодують.

Відкриття недільної школи у В.Березному - це ще один крок до поліпшення освіти ромських дітей, вивчення ними історії, традицій і культури свого народу. Запучати дітей до освіти і значить піклуватися про їхнє майбутнє.

Н.Бойко,
сміт В.Березний.

Калман Салко житель м. Чоп - відома людина. Свого часу ніс дійсну строкову службу у танкових військах. Повернувшись до рідного дому, одружився на гарній дівчині Ілоні. Пан Салко напрочуд багата людина своїми дітьми.

Наш кореспондент попросила рома, якого знають у Чопі, поділитися секретами виховання своїх дітей та онуків.

- Я виховую любов'ю. Пригадую, мов сьогодні день, коли дружина народила мені дочку Ірину. Щоб ця крихітка звелася на ноги, ми вставали до неї ночами. Згодом провезли її до школи. Друга донька Ержибет вже із перших хвилин свого життя отримала батьківське тепло і тепло старшої сестрички. І тепер мої онуки і правнуки радують мене щоденно. Я бачу, як хочуть вони йти до школи, розуміють, що без освіти сьогодні ні професії не здобудеш, і щастя не матимеш.

- Пане Салко. Ви пенсіонер. Розуміємо, що отримувати мізерні гроші. Матеріально не дуже можете допомагати своїм дітям.

- Мої діти не сподівалися, що я їм дам якусь багатство. Вони навчені змалку, що все треба здобувати своїм розумом і руками.

Сповідь Калмана Салко

Ром із Чопа розкриває маловідому сторінку із життя своїх ровесників

Кожен має свій будинок та господарство.

- Мені відомо, що ви раніше виїжджали з бригадою на заробітки.

- Так, бував навіть і в Казахстані. У цей далекий край привело те, що у Чопі нам обіцяли гори і доли, а ми не мали і на хліб. Не було сталої роботи.

Не думайте, що Казахстан у 1958 році був обжитим краєм. Тисячі гектарів незайманої землі. Нас, як тоді говорили, за так званими комсомольськими путівками посилали на роботу. До речі, я тоді був комсомольцем. Не один рік трудився на цилінних землях Казахстану.

Нби сьогодні пригадую, як повертався додому. Придбав квиток до Львова. Але у столиці тодішньої нашої держави Москві зробив пересадку до Куйбишева. Там на залізничному вокзалі зустрів ромів-добровольців, яких теж запушували на роботу в Казахстан. Повернутися мої земляки не могли, бо їхні "вербувальники" пильно стежили за ними. Я поспівчував цим людям. Розумів, що на них там очікують злидні, і тому добровільно погодився повернутися в Казахстан.

Згодом із моєю допомогою чимало сімей почергово прибули додому. Вдома ж місцева влада створила, так би мовити, своєрідну закрити зону, аби ті роми, котрих змушували виїжджати, не мали змоги повернутися.

Болить душа, коли згадую, як знищували будинки в Чопі, зневажали права і свободи цього населення. Діялося багато беззаконня. Довелося мені, простому роману, який багато чого пережив, поїхати до Москви звернутися у Верховну Раду.

- Пане Салко, а до кого із великих на той час вождів ви зверталися?

- Молодою поколінням із книжок та історії сьогодні відомо, що у Казахстані прославився своїми "подвигами" Леонід Ілліч Брежнев. Ось до нього і я звертався. Домігався на прийом три дні, але такі досяг свого.

Ось мене і рома Бейлу Балага приймає Брежнев. Перед тим телефонували в Ужгород, цікавилися нами. Чи правду розповідаємо про виселення ромів. Не знаю, що відповідали в Ужгороді, але він запевнив нас, що все буде добре і можемо їхати додому.

- І слова Брежнева справилися?

Через місяць дісталися з пригодами на Закарпаття. Дуже нас порадувало, що кілька керівників у Чопі зняли з високих посад. Позбулися, як кажуть, портфель і окремі начальники Ужгородщини. У проблеми ромів місцева влада стала вникати більше. Частина ромів отримали тимчасове житло у селах. Потім же ромів почали приписувати у Чопі.

- А скажіть, будь ласка, Калмане Калмановичу, як піднімалися роми на свої ноги? Закон став на їх бік, але ж у душі подібне зневажання залишило свій слід.

- Свій відбиток оте знуцання залишило на все життя. Роми втрачали віру, що влада вболіває за них. Я багато б міг розказати про трудолюбивих ромів Чопа, про те, як добросовісно працювали вони на залізницях, на цегельному заводі.

- Дякую Калмане Калмановичу за розповідь-сповідь. Нашим читачам ви розкрили лише одну сторінку із так званих "білих плям" життя ромів на Закарпатті. Сподіваємося, що буде її продовження.

З Калманом Салко розмовляла Марія Ілліш.

У лютому в Самарі проходив міжнародний семінар "Проблеми інтеграції ромів у сучасне суспільство".

Організаторами семінару виступили ромські організації "Романи Дума" та Поволзький гуманітарний фонд за підтримки органів влади м. Самарі.

На семінарі обговорено питання забезпечення та реалізації громадянських прав, соціального і правового захисту ромського населення. На сьогодні однією з найактуальніших проблем є проблема зайнятості ромського населення. На семінарі проведено аналіз сфери зайнятості та вироблено рекомендації з розвитку перспективних для ромського населення легітимних видів трудової діяльності. Ще одне питання обговорення - можливість отримання ромами освіти, не порушуючи традиційне обичинне становище, але яке дозволить отримати достойну роботу.

У семінарі брали участь представники ромських общин та громадських організацій з країн Центральної і Східної Європи, СНД і країн Балтики, представники державних організацій соціального захисту населення, освіти, управління зайнятості населення, МВД, благодійних організацій.

Данія ввела візовий режим для Словаччини через надмірний наплив ромів

Данія ввела візовий прикордонний режим щодо громадян Словаччини. Як повідомив представник Словачького Міністерства іноземних справ, це рішення у Копенгагені пояснили збільшенням потоку іммігрантів, які намагаються отримати у Данії політичний притулок.

З початку минулого року до датської влади з таким проханням звернулося кілька тисяч ромів. На думку представників влади, основна маса ромів покидають Словаччину через соціальні та економічні міркування, а це не є приводом для надання політичного притулку.

Великобританія, Фінляндія та Норвегія вже вводили візовий режим зі Словаччиною у зв'язку з великою кількістю словачьких іммігрантів. Однак через деякий час Гельсінкі та Осло скасували візовий режим щодо громадян Словаччини.

Як відзначають спостерігачі, нищівні рішення Данії, що було прийняте незадовго до гельсінського саміту Європейського союзу, може негативно вплинути на перспективи вступу Словаччини до цієї організації.

Румунія

Нещодавно в Румунії (м. Бухарест) відбувся семінар. Тема семінару - питання праці молоді, що порушувалися на III Світовій конференції по питаннях расизму, яка проходила в ПАР в м. Дурбан.

Австрія

У м. Лаценбах у меморіальний день, присвячений романам, які загинули в період гітлерівської окупації, мер міста Генріх Дор, представник "Культурного товариства ромів Австрії" Рудольф Шаркowitz та Іля Янович з "Ромського центру" шанували пам'ять загиблих покладанням вінків.

Неувага до людських бід повертається бу- мерангом. Це істина, яка у випадках, про які йдеться, знайшла тому підтвердження.

"14 років роми живуть у будинку, що визнаний непридатним для проживання". Матеріал на таку тему був опублікований 22 серпня 2000 року.

У ньому йшлося про те, що в обласному центрі змінилось поспіль п'ять мерів Ужгорода, які обіцяли нарешті навести лад у будинку за №1 по вулиці Пирогова. Та далі обіцянок справи не рухаються. Колишні тут були розміщені військові казарми. 32 роки тому їх віддали ромам під житло. За цей час сім'ї з дітьми, які тут проживали, зверталися в різні інстанції. Про що непридатну для життя напівзруйновану будову знають головні редактори всеукраїнських видань, на шпальтах яких писалося: **"Будинок №1 по вул. Пирогова непридатний для проживання. Таке рішення виніс міськвиконком 28 травня 1986 року"**.

Найчастіше у публікаціях для характеристики цього будинку підбиралися такі слова: "барак", "халула".

Журналістці нашої газети, яка писала цей матеріал, 54-річний Мартон Степанович Гажів, батько восьми дітей, який понад 20 років відпрацював вантажником у міському Комуналітресті і отримував 20-30 гривень, говорив: "Душа мене болить, що ми змушені тулитися у цьому аварійному будинку. До кого лише я не звертався у нашої міській раді. Обіцяли дати житло, та обіцянками все й закінчувалося. Звести хоча б маленький будинок за ці гроші, що отримую за роботу, навіть якщо ні копійки не

ЩЕ ОДИН "ПАМ'ЯТНИК" УЖГОРОДСЬКІЙ МЕРІЇ

витратити на життя, можна лише за сто років."

Названий будинок знаходиться на території ЖРЕП №4 (Товариство "Добробут"). Його начальник у серпні 2000 року сказала: "Питання життєвості цього будинку вирішується на рівні міськвиконкому". Кореспондент ознайомилася з документом комісії, яка обстежувала цей будинок. Вона виявила, що з 14 квартир 7 - знаходяться в аварійному стані. В резюме вказувалося: комісія вважає будинок непридатним для проживання. Згідно з рішенням міськвиконкому №112 від 28 травня 1986 року будинок по вул. Пирогова №1 вважається аварійним.

Спливло кілька років. Наша газета забила тривогу. В інтерв'ю редакції газети "Романі Яг" голова Ужгородської міськради Степан Сембер (газета від 7 лютого 2001 року) обіцяв вникнути в ситуацію.

Але й досі Степан Васильович вникає у неї. Як і в ситуацію, про яку йшлося у критичній публікації "Пам'ятник" Ужгородській мерії" (газета

"Романі Яг" від 6 червня 2001 року). Не переказуватимемо змісту (бажаючи можуть ознайомитися), назвемо тільки підзаголовки публікації: **"Яма: від виборів до виборів", "Труби поміняли, а воду забрали", "Одна колонка, проведена самотужки - на весь табір"**. Буквально у п'ятницю, 22 лютого, біров табору Олександр Лацко нам повідомив так: "Нічого не змінилось після виходу газети, хоч ми зверталися до свого депутата - деректора ЗОШ №7 пана Комарницького, у міськраду до мера пана Сембера, у інші інстанції. Колонки нам не по- лагодили (труба тримається на гумці), більше того, згорів один будинок, де мешкало всім сімей з дітьми. Погорільці не мають ніякого житла, туляться у знайомих, де хто може".

Та повернемося до вулиці Пирогова №1. У першій половині січня цього року будинок вночі загорівся, кілька людей - обгоріли. Лише дивом вдалося врятувати життя багатьох дітей, літніх людей, бо ця, з дозволу сказати, халабуда зайнялася о другій годині ночі. Вісім сімей, а це одних дітей - близько сорока, змушені жити у тісному приміщенні ЗОШ №13, де немає ніяких виходів. (З 22.02.2002 року вони перебралися жити у приміщення Ужгородської ромської недільної школи).

Знову "Романі Яг" б'є тривогу. Голова товариства "Романі Яг" та шеф-редактор одноіменної газети був на розмові у пана Сембера. Ця зустріч була на вимогу голови міськради, який видав розпорядження, згідно з яким по-

горільці мали поселитися у двох кімнатах, де розміщений ромський музей. До речі, там немає ні води, ні каналізації, ні всього іншого необхідного. Та й роми самі відмовилися поселитися сюди, аби не знищити цей осередок культури. Втім надаємо слово шеф-редактору газети "Романі Яг" Аладару Адаму.

- Я звернувся до мера зі словами: "Шановний Степане Васильовичу! Ви ведемо мову про музей, щоб там поселити погорільців. Близько 90 чоловік на такій площі розмістити неможливо. З одного боку - це ніяк не вирішує питання, навіть тимчасового житла, а з іншого - зруйнуються так важко зібрані цінності нашої культури. Сотні відвідувачів має музей з краю та поза його меж. Як кажуть, знищити легко.

Невже у обласному центрі не знайдеться гуртожитку чи будови, яка б змогла приутилити бодай на кілька місяців ромів?"

Отож байдужість призводить до людської бди. Не одна споруда зведена в Ужгороді, як гриби виростають котеджі, коштів не знаходиться пльки на будинок для ромів.

**З.Юрашко.
Є. Сюрет.**

P.S. Редакція тримає на контролі і перший "пам'ятник" Ужгородській мерії по вул. Тельмана, і другий по вул. Пирогова.

З громадської приймальної "Романі Яг"

За папірцями грошей не видно

18 лютого в редакцію завітала група - ромок, мешканок м.Чоп. Вони розказали кричущі факти свавілля, яке чинить місцева влада. Йдеться про ті мізерні кошти, які виділяються державою на виховання дітей. Редакція доручила своєму власному кореспонденту п.Марії Ілліш на місці перевірити цей критичний сигнал.

Ось що повідомила редакцію п.Ілліш:

Виявляється, ромкам не отримання грошей для дітей потрібно зібрати багато різних довідок. За ними довелося оббивати різні пороги. З одного кабінету їх відсиляли до іншого. Оце ходіння виявилось безкінечним: із Чопа - в Ужгород, а з Ужгорода в Чоп. Ясна річ, вся ця дорога не безкоштовна.

Приходили, скажімо, ромки у Чопський філіал Ужгородського районного центру зайнятості. Там вимагали одне, направляли в обласний Центр зайнятості.

Добре, що у справу втру-

тився голова Чопської міськради Володимир Михайлович Попенко, викликав із обласного Центру зайнятості О.Ю.Жигала, заступника начальника обласного центру зайнятості та начальника Ужгородського районного центру зайнятості Р.П.Бурцьо. Вони на місці вникнули в ситуацію, дали розпо-

рядження працівниці філіалу у м.Чоп О.С.Колтунової поставити ромів на облік.

У Чоп виїжджали і голова культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Аладар Адам та юрист правозахисного центру Василь Дідичин.

Редакція тримає на контролі справу заявників із Чопа.

Погроми у ромських таборах продовжуються

Трагічна історія трапилася наприкінці минулого року у ромському таборі, що розташований по вулиці Тельмана в м.Ужгороді. Близько 23 години ночі працівники Ужгородського відділу УМВС без пред'явлення будь-яких документів жорстоко побили ромів, а потім насильно піднімали їх з ліжок, виводили на вулицю. З побоями і лайками 22 осіб, в тому числі і підлітків (один із них важко хворий на туберкульоз), завантажили у автомашины і відвезли у міськвідділ. Міліціонерів було близько 20 чоловік, майже всі у нетверезому стані.

Людей тримали до трьох годин ночі. При цьому насміхалися, били ромів палицями, лили на одяг і взуття якусь кислоту, розмахували великою фінкою (шаблею), погрожуючи відрізати пальці, навіть нанесли надризи на них, підклали у кишені патрони і наркотики. Змушували 20-річного

хлопця цілувати міліцейські черевики, мити підлогу у коридорі і туалеті, ставили на коліна і жорстоко били...

Всім затриманим завдано тілесні ушкодження. Наприклад, Токарю Антону Йосиповичу вибили корінний зуб, пошкодили ребра і плечі. Форкашу Васильовичу завдали поруби по голові, ніркам, ребрам, рукам і ногам. Адама Густя Густійовича так били по голові, що він знепритомнів. 12 літній Фаркаш Ладислав Васильович отримав побой усього тіла і надризи пальців фінкою.

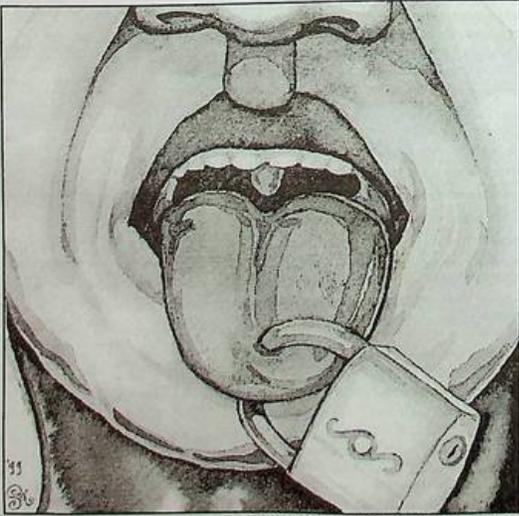
Таким чином в Ужгородському міськвідділі міліції жорстоко побили 22 ромів, а в таборі було знищено та потроцено меблі, різні хатні речі, побито жінок і підлітків.

Від ромів домагалися зізнання у крадіжці у якійсь крамниці, а також у зникненні кольорових металів.

Подібні "зізнання", погроми непоодинокі.

Адам Густав, Форкош Василь, Токарь Антон, Форкош Радислав, Буко Юрій, Пап Віктор, Лакатош Єлизавета, Шугор Віталій, Лукач Дезидер.

Від редакції.
В одному з найближчих номерів читачам розкажемо про наслідки перевірки цієї справи.

Ілюстрація з журналу «Амаро Дром»

Привідкриваємо завісу ромського Холокосту в Закарпатті

Чи сняться Віктору Жердицькому очі Терезії Лакатош?

Про це думалося, коли вислухала довгу розповідь однієї з старожилки ромського табору в Берегуйфалу (Новому Селі) на Берегуйфалі. Вона дісталася в обласний центр, власне, редакцію газети та культурно-просвітне товариство "Романи Яг", подолавши важку дорогу (супроводжувала молода жінка з таким самим прізвиськом із сином, якому три роки). Що найперше цікавило Терезію Арпадану? Невже це правда, що народний депутат України від Закарпаття Віктор Жердицький причетний до виплати коштів жертвам нацизму? Люди ж - видюші! Його обрали депутатом у парламент, повірилиш на слово колишньому президенту АТ "Градобанк", що непричетний до розкрадання валютних коштів, призначених на виплату тим, кого знищили або знищували кривавий фашизм?

Тривалою вишшла у нас розмова. Пані Тереза маленькою дівчинкою втратила зір після вибуху німецької гранати (німецький негод кинув у гурт дітей, а її подруз розірвав рот (подруга тих літ нещодавно померла, не дочекавшись компенсації як жертва Холокосту - ЮЗ).

"Бацун відтоді душею". Природа (а чи Господь?) підказують, що і

коли маю робити. Люди йдуть за порадою, розказують про складні життєві проблеми.

Газети зарубіжні, столичні, а також місцеві останнім часом заряснили матеріалами про нардепа від Закарпаття Віктора Жердицького. Йдеться про те, що німці бояться видати Жердицького Україні (всєукраїнська тижнева газета "Третій сектор" від 16-22. 04. 2001 року), мовляв, наявний фактор внутрішньої політичної нестабільності в Україні. Про це ж писали й інші видання, зокрема й німецький журнал "Der Spiegel". Йому (себе то п. Жердицькому) представлено обвинувачення в розкраданні 86 млн марок, виділених німецьким урядом для українських жертв фашистських репресій.

Та й не лише жителька ромського табору Нового Села звернулася у Товариство і газету з приводу компенсації жертвам нацизму. Подібних усних заяв, письмових звернень сотні.

Пані Тереза, яку та проклята німецька граната позбавила часта (а життя ж дається один раз!), виявилася настільки мудрою людиною, що ні одним словом не обмовилася про це. Живе біля річки, останнім часом на мізерну пенсію.

Торік у "Романи Яг" було опублі-

Другого серпня - День ромського Холокосту, трагічної сторінки історії цього народу

Бабин Яр під Києвом прийняв у свою холодну могилу 100 тисяч ромів. Як стверджує автор статті "Час "Злагоди" Володимир Сахо (всєукраїнська громадсько-політична газета "Міжнародний конгрес" "Злагода" №2(7), листопад 2001р.), всі бди ромів поцалися відтоді, коли в руки Геббельса потрапили документи, здатні "шокувати" будь-яку націю. Виявляється, арийці - не німці, а індійські цигани. Реакція Гіллера була блискавичною - знищити "конкурентів".

Ця коротка історія проливає світло на причину ненависті до ромів. Час "Третього рейху" канув у

Лету. Однак негативне ставлення до ромів, антипатія, яка нав'язувалася упродовж багатьох років, дали свої плоди не лише в одній Німеччині, а й в інших країнах.

Два роки редакція газети "Романи Яг" (ще в обласному статусі) по крупинках збирала свідчення, матеріали на тему ромського Холокосту. Працівники газети, а також добровільні помічники з числа істориків, літераторів, журналістів, очевидців подій, їхніх родичів постійно ділитимуться своїми тяжкоздобутими матеріалами, документами з читачами.

Прем'єр-міністру України п.А.К.Кінаху КОПІЯ: голові Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин п.Г.Й.Удовенку КОПІЯ: редакції газети "Голос України"

Заява

Вельмишановний Анатолію Кириловичу!

Звертаємося до Вас у зв'язку з складною ситуацією, яка на сьогодні склалася в Закарпатській області. Йдеться про виплату компенсації жертвам нацистських переслідувань. Якій уже раз ромів краю обманюють у буквальному розумінні цього слова, пропонуючи, з червня 1998 року, заповнювати анкету-заяву на виплату компенсації. Три роки тому було заповнено 2500 таких анкет-заяв. Та жодної копійки ніхто не отримав.

Роми, котрі є найбільш соціально-незахищеним прошарком населення, нині перебувають на межі виживання, сподівалися, що вже нарешті в Україні буде покладено край корупції місцевих чиновників. І жертви Холокосту та їхні нащадки отримають дешицю компенсації за втрачену молодість, здоров'я, силу. Однак продовжується хибна практика. І люди пішки, не маючи коштів на транспорт, за сотні кілометрів добираються, аби оббивати пороги архівів, пишуть листи у різні країни, на які отримують формальні відписки про відсутність документів, що засвідчували б перебування особи у гетто, таборі примусової праці та концтаборі.

Досі про ромський Холокост в Україні не спромоглися видати довідників, історико-документальних книг, хронологічних матеріалів, які б об'єктивно відображали геноцид над цим народом.

Закарпатська область, як відомо, входила до складу Королівства Угорщини, на неї поширювалося законодавство цієї країни і щодо ромського Холокосту. Тисячі безвинних ромів, які взагалі не мали навіть паспортів, були загнані у гетто і використовувалися, як робоча сила на примусових роботах.

Нам відомо, що роми деяких областей України частково отримали компенсацію, як жертви Холокосту. Роми ж нашої області, знаходячись під юрисдикцією Угорщини у 1939 - 1944 роках, теж були жертвами переслідувань нацистів. Але через життєві обставини не можуть представити документального підтвердження. Та це й неможливо. Бо хіба є здоровий глузд у тому, коли вимагають надати довідку про перебування у гетто, таборі примусової праці у тих, кому їх не видавали?

Невже живі свідчення ромів, які відбули нацистську каторгу, повернулися інвалідами і хворими, не є документом?

Уряд України, маючи різні інституції, мусить вплинути на чиновників, які причетні до виплати компенсацій.

У 2001 році роми знову заповнювали анкети-заяви про пережитий Холокост. Їх зібрано понад 1500, але подальшу роботу припинено, бо стало відомо, що німецька сторона вимагає документального підтвердження.

Із преси та через особисті зв'язки нам відомо про подібну ситуацію з виплатою компенсації у Росії. Від імені всього народу керівництво Федеральної національно-культурної автономії ромів Росії звернулося у фонд "Взаєморозуміння і примирення" з проханням переглянути систему підтвердження доказів перебування ромів на окупованих територіях, притягнення їх до рабської праці. Ім пішли назустріч. Чому ж такого кроку не зроблено для ромів України?

Вельмишановний п.Кінах, Удовенко, Правденко! Просимо Вас виникнути в цю болісну проблему, довірити ромським організаціям, які проводять роботу по заповненню заяв-анкет і зробити все, аби довгоочікувані кошти, які в жодному разі не компенсують втрачену молодість, здоров'я, дішли до тих, кому вони належать. Невже ця справа віддана на відкуп бездушним чиновникам, а уряд молодій державі не може втрутитися й покласти крапку?

Президент Асоціації ромських громадських організацій "Експіне" ("Єдність")

А.Є. Адам

Кати, а з ними - Маруся

Жили ми в Сторожниці - селі неподалік Ужгорода. З приходом фашистських окупантів діда, а потім батька змусили працювати на німців. Батьки в той час вже мали двох дітей - мене і сестру. Дід 1913 року народження. Викопували ями, виконували іншу важку працю. Як розповідав батько, основним місцем їхньої роботи у 1943 році став аеропорт у нашому Ужгороді. Засипали ями від снарядів і бомб. Бомбардування майже не припинялися. Від них розколювалася голова, гуділо і боліло все тіло. Одного дня вбило напарника, з яким працював. Не раз велися розмови, що мусять робити все, аби не віддати свій край німецьким окупантам. Від ревіння бомб батько втратив слух. Коли випала нагода (кордони ще на той час були відкриті), з ризиком для життя темної ночі втік до сусідньої країни, в м.Нредьгазу. Та не довго там батько почувався вільним. У

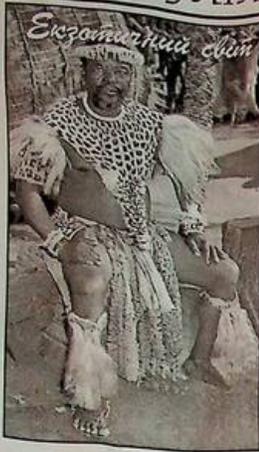
цьому угорському місті не було спокійно людям - на кожному кроці на них чатувала смерть. Затримали й батька. Побитого направили на примусові роботи на залізницю, що обслуговувала німецькі ешелони. Тут, надриваючи сили, працював, вже гадав, що накладе на себе руки, коли змушували по-вільно переносити вантаж, постійно тримаючи під прицілом. А що ж було вдома?

Тоді Ужгородський цегельний завод був перетворений на гетто, куди загнали і нашу сім'ю. Вихід за його межі карали смертю. Мама, сестра і бабуся жили у холодному кутку, спали разом. За найменшу непокору солдати без жодних слів стріляли. Бувало, німецькі солдати проходили поміж нас стоячих, лежачих, зомлілих, вибираючи чергові жертви для знущання та гвалтувань. Гадала - тепер загину.

Батька вже визволителі, неза-

жачи на те, що мав документи, які свідчили про його примусову працю на німців, посадили в місцеве в'язницю. Взяли вночі разом з дідусем, котрий прийшов такі митарства, про які словами не розповісти. Наглядачка-кат Маруся з'явилася до камери в'язнів (батька й дідуся) й іронічно запитала: "Як працювалося на німців?". Згодом говорила, що їм "світить Сибір". Так би й трилося, але... Після восьми місяців жаків тюрми батько відмовився прийняти російське підданство - всюди писав у високі партійні та радянські інстанції, щоб його відпустили на З діні в Угорщину відвідати рідних. Там і залишився, відмовившись приїжджати в СРСР. Батько помер у Нредьгазі. Отож всі літа мої минули без батьківського тепла... Отримуючи зрідка хіба що листи...

Розповідь своєї бабусі Марії Беняк записала Єва Чурей, студентка факультету журналістики Ужгородського національного університету

З африканським вождем розмова проста: Закінчив правити, будь добрий, - віддай Богові душу...

Цей континент вабить до себе багатьох людей з різних кінців світу. Ще б!

Відомий південноафриканський письменник Л.Грін, який упродовж десятих років вивчав секрети Африки, життя і традиції численних племен, природу, клімат Чорного континенту, засвідчив, що в Калахарі став очевидцем того, як африканці читають думки на відстані. Подорожуючи, митець зупинився в поселенні бушменів і, побачивши на горизонті густі клуби диму, вирішив, що почалася пожежа. Він підбіг до старого бушмена і стривожено спитав,

чому ніхто не йде гасити пожежу. Старожил відповів, що то їхні люди на полюванні. Від них втекла антилопа, проте їм вдалося підстрелити двох газелей біля річки, а також зібрати трохи меду.

- Звідки це вам відомо? - запитав Грін Старожил не зміг пояснити. Тоді провідник письменника сказав, що у них спрацював "радіо-калахарі" - це не код, подібний азбуці Морзе, а щось більш загадке. Виявляється, бушмени, дивлячись на дим від вогнища, дізнаються про всі новини.

Індійського океану організатори конференції влаштували для нас прекрасне мистецьке дійство: працювали атракціони, виступали національні колективи та окремі виконавці. Звучала справжня африканська музика. У ній я, професійний ромський музикант, вловлював нотки фольклору, які зустрічаються у різних народів світу. Ми своїми щирими оплесками дякували митцям Чорного континенту, які ретиво бережуть звичаї, традиції. Звичайно, і ми, самі учасники, гості, виступали. Експромтом. Пісні, танці тривали до ранку. Кумедні мавпи, які бігали по пляжу, додавали настрою.

- Аладаре Євгеновичу, поїздка-поїздкою, але поділіться над чим зараз працює

Ця розповідь пригадалася мені, коли вирішила запросити до розмови Аладара Адама - голову Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романи Яг", шеф-редактора першої в Україні ромської народної газети - "Романи Яг", президента Закарпатської Асоціації ромських громадських організацій "Єкгіне" ("Єдність").

- Аладаре Євгеновичу, Вам пощастило побувати на Чорному континенті! Читачам цікаво дізнатися, чи справді в Африці діє своєрідне "радіо-калахарі", а старожили-африканці читають думки на відстані?

- О, в Африці є не лише "радіо-калахарі". Взагалі, скажу вам, що в Африці був вперше, хоч досі об'їздив багато країн, маю друзів чи не в кожному куточку світу. Адже роми розкидані по цілому світу. Часті поїздки пов'язані з моєю роботою. Я координатор

бан). В одного з африканських племен існує звичай: після обрання вождя, він повинен здійснити ритуал - опустити руку в посуд із сушеної діни з вузькою горловою і витягнути якомога більше чорних гладеньких камінців. Їхня кількість дає право стільки років правити племенем. Коли строк закінчується, електорат, сучасною мовою кажучи, шанобливо сходиться в одне місце, аби задушити вождя і обрати нового.

- Що ж, у кожній країні свої закони. А якою була мета Вашої поїздки в Африку?

- Я був учасником Міжнародної конференції з питань расизму під егідою ООН, де говорилось про дві проблеми: визнання рабства і колоніалізму расизмом та злочином проти людей. Саме у цих злочинах було звинуваче-

чистка щодо палестинців. Після урочистого відкриття кожен працював у своїй секції. Я - в ромській, де розглядалися питання щодо Холокосту, освіти, права ромів і мас-медіа. Цікаві й ґрунтовні були виступи генерального секретаря Всесвітньої ромської організації Крісто Кючукова, Рудка Кавчинського з Німеччини та інших.

- Аладаре Євгеновичу, чи передбачена програма знайомства з делегаціями країн, де компактно проживають роми?

- Так, звичайно. Учасниками представницького форуму, скажімо, від Європейського центру з прав ромів було 50 чоловік. Із лідерами ромських організацій з Латинської Америки (Аргентина, Венесуела) обмінювалися досвідом. До речі, вони випускають дитячі освітньокультурні видання...
- Чим запам'ятався Вам далекі континент?

- Уже перший крок, зроблений на африканській землі, засвідчив, що ми знаходимося на території екзотичного материка. Ми, смагляві роми, у порівнянні з неграми виглядали білими людьми. У день приїзду до міста Дурбан побачили дуже багато поліцейських на вулицях. З преси дізналися, що місто відоме не лише своєю облаштованістю, чистотою (жодного папірця на тротуарі не побачиш), європейським виглядом, а й тим, що тут осіло чимало злочинних угруповань. Отож організатори робили усе, аби уникнути різних ексцесів. З грюкотом мушу сказати і про таке. Від місцевих жителів дізналися, що напередодні поліцейські кудись "сховали" від ока гостей понад 20 тисяч малолітніх жабраків. А коли говорити про вільний час,

то його було не так і багато, та все ж вдалося оглянути й місто, познайомитися з його пам'ятками. До речі, якщо ми з друзями ризикнули і орендували автівку. Об'їхали кілька оригінальних місць. Незабутньою виявилась поїздка в савану - своєрідний за-

повідник, де вдалося побачити екзотичних звірів: пень, кенгуру, жираф, крокодилів, страусів, змії. Навіть їх сфотографувати. Бачили, як годують крокодилів. Одним словом, відчуття смак екзотичної країни вдалося...

Напрочуд цікавими були деякі виступи відомих людей, які знадобляться у роботі під час обміну інформацією з колегами по Асоціації "Єкгіне", журналістами газети "Романи Яг".

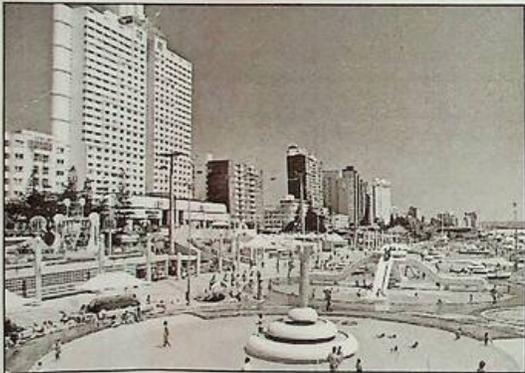
Привіз фотоматеріали, книги, літературу, документи з прав ромів, які видаються урядом різних країн. Уже зроблено великий альбом, на черзі ряд буклетів, інші матеріали на тему конференції.

- Знайомилися з мистецтвом?
На живописному березі

ваша Асоціація та, зокрема, колектив газети "Романи Яг"?

- Все робимо для того, аби допомогти ромам, які стали жертвами Холокосту, а це зібрати документи для виплати компенсацій фондом "Взаєморозуміння і примирення". Колектив газети "Романи Яг" став загальноукраїнським друкованим виданням і примирення". Колектив газети "Романи Яг" став загальноукраїнським друкованим виданням. Ми вибороли грант фонду "Відродження". Перед нами дуже відповідальна робота. Незвичним і оригінальним новорічним подарунком для учнів початкових класів ромських шкіл Закарпаття став вихід першого номера журналу "Кгаморо" ("Сонечко"). Працюємо ще багато над чим, але поки що розкривати, так би мовити, карти не будемо.

Тетяна Грицищук, м.Ужгород

Європейського Центру прав ромів (м. Будапешт).

Ще в літаку довелося мені почути таку історію. (А дорога до міста Дурбан, яке знаходиться в Південно-Африканській країні, велася за маршрутом Київ-Будапешт-Лондон-Йоханесбург-Дур-

но й сіонізм. І в світлі цього йшлося про визнання США винними в торгівлі рабами й стягнення з них відповідних компенсацій, щось на зразок того, що німецька влада сплачує нашим старбайтерам. Ізраїль звинуватили в геноциді, апартеїді та етнічних

Роми - жертви расизму в Європі

В ООН підготовлено перелік заходів, необхідних для подолання дискримінації представників цієї національності.

Комітет ООН з питань подолання расової дискримінації і Підкомісія ООН з прав людини разом провели у Женеві спеціальну сесію, яка була повністю присвячена питанню про становище ромів у країнах Європи. За тими підсумковими фактами, що стали доступними широкому загалу, вималюється неприваблива картина расистського ставлення, вважалось би, цивілізованого континенту до цієї національної меншини.

Комітет наголошує, що це питання вимагає негайного розгляду і кілька разів пропонував для обговорення в органах ООН, бо, судячи з усього, для багатьох країн це крайнє небажана тема.

Розкидані практично по всіх країнах континенту роми, яких у загальній кількості нараховується зараз від 8 до 10 мільйонів осіб, і всюди вони - жертви дійсного расизму як з боку адміністрацій, так і населення. Це однаково стосується як країн Західної, так і Східної Європи. Автори всебічних обґрунтованих доповідей над злободенню тему - юристи, соціологи з світовим визнанням, про-

вівши велику роботу пошуку фактичного матеріалу на місцях, доходять висновку, що відповідальність, у першу чергу, має нести офіційна влада, включаючи поліцію, яка сприяє пригнобленню ромів. Дискримінація за національною ознакою, про що замовчують засоби масової інформації, виявляється буквальною і всьому і може бути порівняна з найгіршими роками утісків чорношкірих у Сполучених Штатах. Виявляється, ромам заборонений вхід у ресторани, басейни, дискотеки та інші громадські місця. Дітей ослих ромів направляють у школи для розмово-

відсталих, а у деяких випадках відмовляють у початковому навчанні.

Економічна сегрегація ромів фактично стала політикою, явищем повсюдним. Підприємці через упередженість відмовляються приймаати ромів навіть на найнекваліфікованішу роботу. Отож не дивно, що безробіття серед ромів досягає 90%. При цьому у них немає абсолютно ніяких прав, немає можливості оскаржити свавілля. Позбавлені також і елементарної медичної допомоги, не раз стикаються з відмовою у розміщенні їх у лікарні, що призводить до того, що дитяча

смертність цих сучасних ізгоїв в європейському суспільстві - одна з найвищих у світі.

При цьому констатується, у багатьох країнах роми живуть від давніх часів, з покоління у покоління, розмовляючи на мові даної країни. І те, що вони не інтегровані у суспільство, вина самого суспільства, расового нейприйняття цієї національної меншини. Наприклад, у Чехії, Угорщині, Румунії і нещодавно у Греції проводилися своєрідні "чистки" місць традиційних поселень ромів, стоженок таборів, які просто зносилися бульдозерами, прикриваючи нещасних на вимушену втечу.

В.Катін

Портрет з "Сонця" М. Козимиренко, робота художниці Т. Пстрижко

У лютому народився відомий ромський поет, член Національної спілки письменників України Міха Козимиренко. Читачі знають його як автора перекладів на циганську мову вибраних творів Т.Г.Шевченка, поеми "Цигани" О.С.Пушкіна, оригінальних власних поетичних збірок "Тепло душі", а також книги "Циганське сонце".

Те анел є муза лош Туменге!

Міха Козимиренко сьогодні має широкі уподобання. Він звертається до джерел російської, болгарської, галаузкої літератури. Його перекладацька діяльність здобула визнання далеко за межами України. Нова газета, яка із старовинного Ужгорода торує собі дорогу у світ, численні читачі творів Міхи Козимиренка,

вітають активного автора "Романі Яз", сподіваються, що співпраця у новому виданні з ним триватиме. Сонячного щастя Вам, Міха, нових вагомих здобутків на творчій ниві! Пропонуємо читачам вірш із нової збірки "Циганське сонце".

Будь, цигане, людиною

За річкою циганських не видно вже шатрів,
Ні табірних не чути, ані міських пісень.
На свята не збираємось під шатра вечорів,
І мовою не рідною спілкуємось лишень.

Де дух, що йде від прадідів, де співи вогньові?
Хто донесе ці скарби до молодих циган?
Хто серцем розумітиме всі тайни степові?
І мову зберігатиме, як роду талісман?

О, скільки ще голодних є та босих, Божже мій!
І ладен за шмат м'яса убити брата брата.
Для нього дух циганський - то звук лише пустий,
Та хто святіше втратив - не верне вже назад.

Циганський дух у нецигана не купиш, не крадеши,
З тобою має бути він усю життєву путь.
Коли живеш достойно ти - достойно і умреш,
Будь, цигане, і циганом й людиною ти будь!

Ав ром ромэса - манушэса

На дыкхас пал лэнь з шатра романэ,
На шунас гиля шатрипка тэ форитка.
На кэдэн ромэн з сэвнкі кхтанэ -
Ракирас кучэс сарэ прэ чхіб гаджэйтко.

Романипэ, дэдэнгирэ гиля, -
Кон да барвалыпэ тэрэнгэ дэла?
Романи чхіб, вэша, булэз маля,
Сыр лав чачо, дэвлытко, кон ракхэла?

Кон бокхало, дро шыл нанго, -
Пал котор мас пшалэс чхінхэла?
Ваши лэскэ со, романипэ?
Кон нашадя - на попэрэла!

Романипэ хачёл дро рат.
Романипэ гаджэстыр на чорэса!
Романипэ дрэ пэстэ ракх,
Ав ром ромэса - манушэса!

НА СЦЕНІ - "ТАБІР ІДЕ В НЕБО"

Днями у концертному залі Смоленської обласної філармонії з успіхом показано ювілейну програму, присвячену 25-річчю виходу на екран знаменитого фільму Ємили Лотану "Табір іде в небо". До слова, чимало сюжетів стрічки знімалися на Закарпатті.

Заслужений артист Росії Віктор Светлов, а також артисти єдиного у світі ромського театру "Ромен", у супроводі ансамблю "Чавале" представили чудове дійство. Були виконані пісні й романси із цього кінофільму (композитор - Євген Дога). Цікавий факт, Дога загубив уже готові рукописи в таксі і за кілька днів написав музику до фільму по-новому. Ця музика зробила фільм "Табір іде в небо" цільним, поетичним, виразним.

Скоромовка

Гейля о дад дудумеске,
пре бистердя говноро.
Пінц - пінц, колом пінц
тте на авля лестар нн.

Пгераса

Пішов батько за арбузом,
Та й забув про свій мішок.
Пінц - пінц, колом пінц
та не вишло з того ннч.

РОМАНИ ЯЗ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Реєстраційне свідчення серія КВ №5877 від 20.02.2002 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**

Редакція не завжди підписує позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий переуклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яз".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а,
телефакс (03122) 61-58-05,
E-mail:romyaz@tn.uz.ua
http://www.romaniyaz.uz.ua

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13.
Умовн. друк. арж. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 417

"Золота підківка"

Ще й сьогодні нам не віряться, що здійснили таку веселу і прекрасну подорож. Послухайте. Розкажемо все по-порядку.

Ізольта Адам: - Коли ми з татом і мамою приїхали на Ужгородський залізничний вокзал, там уже чекала чи не в повному складі група "Ром Сом". Всіх нас збиралося 14. Перед нами була дорога в Москву.

Неля Адам: - У Москві нас чекав мікроавтобус. Влаштувалися в готелі, трохи відпочили. Наш керівник Пап Аладар сказав, що матимемо репетицію. Наступного дня мав розпочатися фестиваль у Будинку культури ім. 40-річчя Жовтня. І ось ми у величезному залі. Тут юні таланти з багатьох країн. Заچارував багатьох виступ шестилітнього Славки з Києва. Він подарував дві пісні. Ми всі - Катя, Ела, Сандра, Віка, а також Імі, Едік, Ерік хвилювалися. Коли оголосили наш вихід, то, здавалося, серце вискочить із груди.

Танець "Брчка" (аккомпаніатор Віктор Бабука) сприйняли добре.

Виконувала далі пісню "Мама" ("Мамо"). Вітали оплесками, квітами. Супровід - Наталія Сабан. Опісля був танець "Напівколо" (я підспівувала). Угорський танець теж виконали (і тут підспівувала).

Ізольта Адам: - Українська пісня "Я чекаю" у моєму виконанні сподобалася. Потім грала на фортепіано. П'ять пісень. Серед них і "Підмосковні вечори", "Коли техніки не вистачає" ("Самар тайм свінг"). Квіти, оплески були подарунком. Наступного дня о 12-й знову ми були в палаці, де проходили ці чудові змагання-концерт.

Неля Адам: - Нас уже - юних танцюристів та солістів, вітали, як добрих знайомих. Знову ансамбль виконав танцювальний номер. Я підспівувала. Виконала й циганську пісню "Васпінчок". А Ізольта зіграла "Самонтай".

У Москві відсвяткували і мій День народження. Юнаки-роми з столиці Росії - Вова, Стьопа, Адам і Сергій, вітали з святом народині у успішним виступом.

А далі знову великий вокзал. І наш поїзд. Поверталися веселі, щасливі. Нагородою нам - грамота... Ансамбль танцю "Ром Сом" (керівник ансамблю Аладар Пап) створений в 1997 році при культурно-товаристві ромів Закарпаття. У 2001 році йому присвоєно звання "народний".

На світліні: учасники фестивалю "Золота підківка" в Москві

"Сомнакуну петолоро"

Джи ададіве аменге на патял пєс, касаво лошакко дром. Шунен. Пгенас тгуненге соворо англунестар. Ізольта. Адам: - Кана аме ле дадеса ла дєкса авілам по Унгвароко аломашіс кготе амен жукарнас саворі група "Ром Сом" Са кідам амен 14 мануш. Англаменде сас о дром анде Москва. Нєля Адам анде Москва амен ужарлас о мікроавтобус. Дживагас анде готело, цера пїгенісардам. Амаро шєйро о Пап Аладар пгенел керас репетиція. Пге кавер дївес кєздїнда пєс о фестивало, андо культурно, кгер анав 40 - берша октовбро. Аме сам анде барї зала. Бут терне таланти анда буте тгема. Шовє бершенгєро Славка шука-рес пєгїявелас дуй пїлєра. Аме

саворє - е Катя, Ева, Ела, Сандра, Віка, ай о Ерік, Імі, Едік са дарагас. Кана аврїпенде аме джас те кєлас, андредар о іло мардєопас.

Келїбен "Брчка" о "руководїтельо Віктор Бабука".

Палакодо пїявенас гїлі "Мама" є Наталїя Сабан лаке марнас анде бурніка ай дїне ла пїлудя.

Ізольта Адам: - Українсько гїлі "Я чекаю" саворенгє пре дєкса сас.

Пала кодо башадєом пре піанїно, панч музикальне гїля "підмосковні вечори", коли техніки не вистачас. Ай "самор тайм" ман дїне лулудя ай дарунком. Пге кавер дївес сас пале концертос кодола башавєна ай келєна ко май федер сас.

Неля Адам: - Аменге пгенас е терне артїстєра, романї гїлі "Валісок" є Ізольта башадя "Самор тайм". Дїлем. О терне цавора анда Русїя - о Вова, Стьопа, пїте ай мїшто тге пїявав.

Палакодо гейлам по вокзало ай аморо вонато, У традас кєйре. Лошаса дарункєнца грамєтенца. Ансамбльо "Ром Сом" о шєйро Аладар Пап андо 1997 берша сас кердо 2001 берша лєске дїне "народно ансамбльо".